

Марина МАТИЋ*
Београд

ОКОЛНОСТИ ИЗГРАДЊЕ ВЕЛИКЕ ЦРКВЕ МАНАСТИРА САВИНА У БОКИ КОТОРСКОЈ 18. ВЕКА**

Анстракт: У тексту се бавимо током изградње Велике цркве манастира Савина (1777–1797), важним центром духовности православних Боке Которске у 18. веку. Борба православних Срба за очување идентитета, у компликованим историјским околностима и под млетачком влашћу, у многоме је зависила од оваквих духовних упоришта. На основу необјављене архивске грађе, омогућено нам је да стекнемо увид у живот и активности, стремљења и проблеме локалне заједнице, те околностима које су пратиле Савинце током дводеценијског настојања да подигну нову цркву Успења Богородичиног. Уједно стичемо увид и у шира сагледавања односа, веза, потреба, политичких и црквених прилика унутар ширег локалног подручја у времену већ увелико малаксале Млетачке републике.

Кључне речи: манастир Савина, Велика црква, *Трошковник* из 1777, Бока Которска, млетачка власт, 18. век.

Изградња нове цркве манастира Савина у Боки Которској, под млетачком влашћу у 18. веку, тесно је повезана са згуснутим збивањима тог времена. Руско-османски рат (1768–1774), иако се није непосредно прелио на подручје Херцег-Новог, захватио је неке делове Боке и био потенцијална претња за *Serenissimu*.¹ Новљани нису били директно умешани у ратне сукобе, али је млетачка власт била веома подозрива и

---

* maticmarina@yahoo.com

** Текст је обликован као оригинални научни рад и резултат је вишегодишњег научно-истраживачког проучавања на подручју Боке Которске (Херцег-Новог).

¹ *Serenissima* (*Пресветла*) је један од назива за Млетачку републику.

забринута, сматрајући да је становништво Херцег-Новог „склоно прекомерном фанатизму“.² Један наоружани млетачки брод стално је као контрола крстарио дуж спољне обале Боке.³ Власти су будно мотриле на све путнике, нарочито калуђере, сматрајући да одржавају контакте са странцима који долазе у Црну Гору.⁴ Свештеници и монаси подвргавани су строгом претресу при доласку из страних земаља, нарочито из Османског царства и Дубровачке републике.⁵ Мотрено је и на калуђере манастира Савина. Њихово кретање, по налогу тадашњег провидура Алвизеа Кверинија, строго је проверавано.⁶

Међутим, рат није био једина невоља. Зна се да је 1771. била сушна и крајње неродна, што се одразило на низ наредних година.⁷ Заправо, од 1772. до 1783. глад је скоро непрекидно присутна у Далмацији и околним подручјима.⁸

Већ одомаћено социјално-економско раслојавање сада још више долази до изражаја. Свирепост народних сердара, дојучерашњих примерних вођа, постајала је неподношљивија од небрига млетачке владе. Грубо присиљавани да без накнаде обрађују сердарску земљу, копају винограде, косе ливаде, граде виле сердарима, сељани су једини излаз налазили у бекству. У сарадњи са властима, сердари су вршили притисак и на цркву.⁹ Томе се може додати и упорно нерешавање питања верске

---

² „I Territoriali di Castel Novo erano troppo sensibili al fanatismo del Rito, ben istruiti nella professione nautica e facili per cause differenti a lasciarsi sedurre senza riflesso dalla propria passione.“ Архив Српске академије наука и уметности, *Заоставитина Јована Томића*, 8711–XXI/b–48 (у даљем тексту АСАНУ ЗЈТ).

³ С. Мијушковић, *Учеиће Бокеља у руској флоти на Медитерану за време великог Руско-турског рата (1769–1774)*, Годишњак Поморског музеја у Котору X (1962) 157 (у даљем тексту ГПМК).

⁴ АСАНУ ЗЈТ, 8711–XIII/k–47b; XIII/j–50, 51, 52.

⁵ Архив Херцег-Новог, *Политичко-управни млетачки архив 1689–1797*, f. 231, 90 (1) (у даљем тексту АН РУМА).

⁶ АСАНУ ЗЈТ, 8711–XIII/v–5.

⁷ М. Јачов, *Венеција и Срби у Далмацији у XVIII веку*, Београд 1984, 107.

⁸ Г. Станојевић, *Далматинске крајине у XVIII веку*, Београд–Загреб 1987, 99. Сличну ситуацију и у Херцег-Новом потврђује препис писма Етора Буровића, сопраинтендента у Херцег-Новом, од 8. 1. 1782, упућеног ванредном провидуру Дањелу Барбару у Котору. Овим писмом Буровић образлаже извештај свог извештача из Херцег-Новог, да ту влада зараза и да народ гладује [АН РУМА, f. 271/2, 29(1)].

⁹ На пример, у част устоличења новог папе (1775) присиљавали су своје калуђере, ударајући у најболније место за далматинске Србе, да звоне у православним

слободе, вишедеценијско млетачко оспоравање епископске надлежности православнима далматинско-бокељске регије, као и претња унијаћења.¹⁰ Због тога је излаз тражен у исељавању.

Први талас спонтаног исељавања, првенствено због глади, кренуо је 1773. и 1774. Сељаци углавном нису имали више од пола до једног кампа земље,¹¹ што је било недовољно, а богати закуподавци узимали су им за најам уместо десетине петину.¹² Свештенство је једино делило праву судбину са народом, не одвојивши се као сердарски слој. Стога је имало и знатан утицај на усмеравање народа, те организовања исељавања из далматинско-бокељског подручја.¹³ Архимандрит савински, Нектарије Љубибратић,¹⁴ такође се укључио у акцију исељавања и 1768. превео неколико породица у Русију.¹⁵ Смрт га је спречила у таквом даљем деловању.

Исељавање је остављало бојазан код млетачке владе да ће простори приморског залеђа, ионако слабије насељени, остати без становника преко потребних за тампон зону према Османској империји, али и према све већим продорима и претензијама Хабзбуршке монархије. *Serenissima* посебно настоји да сузбије оправдано незадовољство православног свештенства, највећег заговорника и организатора исељавања. У таквим околностима била је спремна да направи извесне уступке православнима. Отуд покушај да компромисно реши питање епископа, постављањем

храмовима три дана по три пута дневно. Пошто калуђери нису пристајали, били су саслушавани и кажњавани од провидура [В. Вујиновић, *Биљешке и подаци за историју цркве и књижевност*, Шематизам православне епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1884, (1884) 42] (у даљем тексту ШПЕБДС).

¹⁰ Шире о томе: М. Матић, *Борба за Далматинско-бокељску епископију у XVIII веку*, Историјски часопис 65 (2016).

¹¹ У питању су падовански кампи. Сваки камп је износио 3.862,27м², то јест приближно 40 ари.

¹² Г. Станојевић, *Нешто о Србима у Далмацији у другој половини XVIII века*, Историјски гласник 1 (1955) 109.

¹³ Тако провидур Граденико, у свом извештају од јуна 1775, тврди да је исељавање производ кухиње православних свештеника који долазе из иностраних земаља и без контроле заводе и побуњују неуки народ. („Самовољни црковњаци, иностранци без достојанственика и поглавице, заузеше се из петних жила да толике породице из ових крајева преселе, самовољно чинећи што им је драго...“) [Г. Петрановић, *Списи о православној цркви у Далмацији за времена Млетачке републике*, Србско-далматинској магацини за годину 1868 (1868) 135].

¹⁴ М. Матић, *Нектарије Љубибратић*, Српски биографски речник 5 (Кв – Мао), Нови Сад 2011, 701.

¹⁵ АСАНУ ЗЈТ 8711–XIII/v–5.

српског православног егзарха за Далмацију, изабраног од самих настојатеља далматинских манастира.¹⁶ Такође, чешће им је одобравала потраживања и молбе, како би их примирила и задржала под својим окриљем. Оваква политика према православнима, тренутно нешто благонаклонија, ишла је на руку и калуђерима манастира Савина. После вишедценијског чекања, користећи историјски тренутак, успевају да добију дозволу млетачког дужда за градњу нове манастирске цркве.

Савинско братство је већ 15. јануара по старом календару (28. јануар) 1775, на манастирском збору, одлучило да архимандрит Данило Јоанорајовић и калуђер Никанор Богетић крену у Венецију. Тамо је требало да се обрате дужду молбом за „корист обћевну манастира и за начинити изнова цркву“, како се наводи у писму савинског братства од 26. јануара по старом календару (8. фебруар) 1775. На крају документа, уз печат манастира, потписани су сви калуђери (Данило Јоанорајовић, архимандрит савински; јеромонаси: Инокентије Дабовић, Спиридон Сабличих, Дионизије Владојевић, Исаије Стојковић, Никанор Богетић, Герасим Илић, Симеон Лучић, Стефан Аврамовић; ђакон: Нектарије Милиновић).¹⁷ Дужд Алвизе Моћениго, након повољних извештаја власти и магистрата провинције, одобрава дукалом од 25. јула 1776. да Савинци о свом трошку могу „поновити и раширити“ Цркву Пресвете Богородице на Савини, „на мјесту које се налази затворено у њиховом манастиру“.¹⁸ Ову одлуку спровео је которски провидур Вићенцо Дона, потврђујући веродостојност издатог дукала, 17. новембра 1776. године у Котору.¹⁹ Манастирско братство је 4. децембра 1776. на својој скупштини усвојило документ-захвалницу Вићенцу Дони, предочену од архимандрита Данила Јоанорајовића. У њој се, између осталог, братство захваљује провидуру на „поспјешењу, творењу и испуњењу препоклонијег писама и заповједих преузвишенога Сената, с којима благодарно допустише и дароваше нама не само да можемо понаправити ову нашу цркву, него пачак да можемо и раширити; и да од сада имамо бити подложни само наредбама и заповједима екстраординарија и насљедника његовијех. Ово је што нас већма и подпуно веже са вашом дужности и вјерности поданическом.“ Као

¹⁶ Н. Милаш, *Списи о историји православне цркве у далматинско-историјском владичанству од XV–XIX века*, Задар 1899, 474–475.

¹⁷ Ј. Ђордан, *Старине*, ШПЕБДС за годину 1892 (1892) 37–38; Архив манастира Савина, *Несређена грађа* (у даљем тексту АМС).

¹⁸ Ј. Ђордан, *Старине*, ШПЕБДС за годину 1888 (1888) 34; АМС, *Фасцикла са повељама*, инв. бр. 137.

¹⁹ Ј. Ђордан, *нав. дело*, 34; АМС, *Фасцикла са повељама*, инв. бр. 137.

сведочанство своје велике захвалности и наде да ће и у будуће „вазда бити наш особити обранитељ и преплеменити настојник и јошт и тамо у преведрому његову отечеству“, братство провидуру поклања „један малахни дар, ови сахат, т. ј. оролоћ од терпрзе овога нашега манастира“.²⁰ И захвалницу су потписали сви калуђери манастира. Братство манастира обавестило је и црногорског митрополита Саву о доспелим одобравајућим дукалима млетачких власти за обнову храма. Он је одговорио архимандриту Данилу Јоанорајовићу 15. марта 1777. из Стањевића, поздрављајући, одобравајући и благосиљајући његову намеру да „обнови и подигне“ Велику савинску цркву.²¹

Прикупивши сва неопходна документа од млетачких власти, Савинци су коначно могли да започну градњу нове цркве. О томе сведоче два натписа на првом спрату звоника Велике цркве. Натписи се налазе у посебно исклесаним призматичним пољима, са западне и јужне стране звоника, док је поље са северне стране остало без натписа.²²

Доста података о издацима манастирског братства током градње Велике цркве добијамо из *Либро от потрошковъ* из 1777. године.²³ Књига и започиње речима: „Слава Господу Богу у манастиру на Савини, 1777. јануариа 16.“ А установљена је да би се знало „колико идет потрошков за камен ради цркве, и плате мештрима...“ Стога се може закључити да су припремни радови за градњу Велике цркве започети највероватније 16. јануара 1777. године, а последња година која се наводи у вези с улагањима у градњу је 1791.²⁴ Тада се бележи: „Дасмо проту Момулу за посалижати“²⁵

²⁰ Ј. Ђордан, *нав. дело*, 34–36.

²¹ Д. Медаковић, *Манастир Савина – Велика црква, ризница, рукописи*, Београд 1978, 20, сл. 106; АМС, *Фасцикла са повељама*, инв. бр. 138.

²² Комплетни цитати натписа: М. Црногорчевић, *Натписи и записи манастира Савине*, ШПЕБДС за годину 1895 (1895) 34; М. Матић, *Манастир Савина у XVIII веку* (докторска дисертација), Београд 2015, 120–121.

²³ АМС, *Либро от потрошковъ* (1777), инв. бр. 42. О подацима из ове књиге писао је архимандрит манастира Бање код Рисна, Дионисије Миковић (Д. Миковић, *Из савинских старина*, Гласник Српске православне патријаршије 17 (1927) 263–264; 18 (1927) 280–281).

²⁴ Изгубљени *Летопис Јована Дабовића* (1751), према наводима М. Црногорчевића, имао је убележене податке о почетку и крају градње Велике цркве. У њему је писало да је копање темеља започето 12. марта (у понедељак, треће недеље Великог поста). Црква је освештана 2. маја 1799. од стране архимандрита Инокентија Дабовића (М. Црногорчевић, *Манастир Савина у Боци Которској*, Београд 1901, 38).

²⁵ S. Musić, *Romanizmi u sever-zapadnoj Boki Kotorској*, Београд 1972, 210. *Посалижат* – поплочати, покалдрмисати.

и илуштрати²⁶ цркву, и сувише мештру Николи за посалижати олтар.“²⁷ Према поменутом *Трошковнику*, током 1777, али и наредних година, набављане су велике количине камена, клака (креча), греда, плоча, тигли (црепа), олова, гвожђа. Овај грађевински материјал стизао је углавном баркама. Више пута наводи се да је плаћан *навао*²⁸ разним бродским патрунима (власницима бродова), али и главном градитељу цркве Корчуланцу Николи Форетићу (највише 1782) за превоз камена. Камен је набављан из Доброте, некад из Драча, али највише са Корчуле. Највероватније, тим поводом и савински калуђер Дионисије Владојевић путује већ марта 1777, барком патруна Саве Вукадиновића, на Корчулу.²⁹ Такозвани туф³⁰ довожен је по више стотина комада из Боке, у околини Богдашића. Храст је довожен из Бијеле, јер су велике количине дубових греда биле коришћене за темељ цркве. То је установљено приликом санационог истраживачког рада, након земљотреса 1979. године. Тада је утврђено да је северни зид храма фундиран на дрвеној решеткастој структури, зато што је црква подигнута на слабом тлу, мале носивости. Стога је градитељ храма, свестан ове мањкавости, пре почетка зидања камених темеља вештачки ојачао тло на дубини од 5,97 до 6,07 метара. То је учињено набијањем храстових шипова у тло, преко којих је била израђена мрежаста платформа од дрвених греда, као подлога за зидање темељне стопе, а затим и темељног зида.³¹ Простор између греда попуњаван је каменом, те је тако добијена чврста подлога за зидање темеља храма.

На градилишту Велике цркве радило је обично више од десет тежака дневно, а у неким периодима унајмљивани су и *солдати* (војници). Сваки тежак добијао је око четири либре по дану, али су обично исплаћивани за извештан период и то у принциповим или ћесарским талирима (новац Хабзбуршке монархије). Поред главног мајстора Форетића, из познате корчуланске градитељске породице,³² са Корчуле су

²⁶ V. Lipovac-Radulović, *Romanizmi u Crnoj Gori – jugoistočni dio Boke Kotorske*, Novi Sad 2004, 198. *Луштрам* – изгладати.

²⁷ АМС, *нав. дело*, 71.

²⁸ V. Lipovac-Radulović, *нав. дело*, 193. *Навао/навла* – бродарина.

²⁹ П. Шеровић, *Неколико података о поморству Херцегновске општине XVIII и XIX в.*, ГПМК II (1953) 50.

³⁰ *Речник српскога језика*, ур. М. Николић, Нови Сад 2011, 1327. *Туф* – кречњак, сига.

³¹ Б. Дабовић, *Манастир Савина – нови подаци о градњи*, Бока 15–16 (1984) 438.

³² К. Prijatelj, *Barok u Dalmaciji*, Barok u Hrvatskoj, А. Horvat, R. Matejčić, К. Prijatelj, Zagreb 1982, 695.

долазили и други мајстори, од којих су остала забележена имена: Андреја, Мићел, Надал и Виде.³³ У време завршних радова на новом здању цркве, од пролећа 1784, и број мајстора био је већи. Тако сазнајемо да 10. маја 1784. „дођоше мајстор Коста и мајстор Никола и с њима служитеља пет“.³⁴

Године 1778. Савинци су наручили за цркву седам великих прозора од гвожђа и два мала бојена (са питуром), као и велику нову браву. Године 1780. набављено је гвожђе за кампанил (звоник), на којем су радила тројица мајстора.³⁵ Изгледа да им је већ тада понестало средстава, па архимандрит Данило Јоанорајовић са братством манастира шаље на пут јеромонаха Инокентија Дабовића, опремљеног манастирском *Окружницом*, обраћајући се свим православним хришћанима „милостињи ради, испомаженија цркви Светоуспенској“.³⁶ Како сазнајемо из преписа млетачког документа у Архиви манастира, Дабовић је од которског ванредног провидура Августина Соранце, 10. марта 1780, добио дозволу за тај пут (сл. 1). У дозволи стоји, између осталог, да јеромонах Инокентије Дабовић, „имајући поћи по путима млетачкијем с једнијем његовим другом до у Белграду, за работе и својих преша од истога манастира. Зато допуштавамо њему, сигур пасапорат...“³⁷ И сам архимандрит Данило Јоанорајовић путовао је у удаљене крајеве како би обезбедио потребна средства за наставак радова. Тако се обраћа и богатој, православној црквеној општини у Трсту, где српској Цркви Светог Спиридона поклања и једно Јеванђеље, јуна 1786.³⁸ На ову већ евидентну оскудицу у новцу надовезала се и велика глад у Боки, која је харала током 1781. и нарочито 1782, заједно са zarazом.³⁹ Становништво многих места у Боки почело је да се иселава на османску територију.⁴⁰ Ипак, Савинци, вероватно прикупивши Дабовићевим путовањем извесна средства из других крајева, успевају да без дужих прекида наставе градњу Велике цркве.

Здање цркве било је у завршној фази градње током 1784. То потврђује податак из *Либро от земаља*, где је записано 12. јула 1784:

³³ АМС, *Либро от потрошковь* (1777), 124.

³⁴ *Исто*, 25.

³⁵ *Исто*, 80.

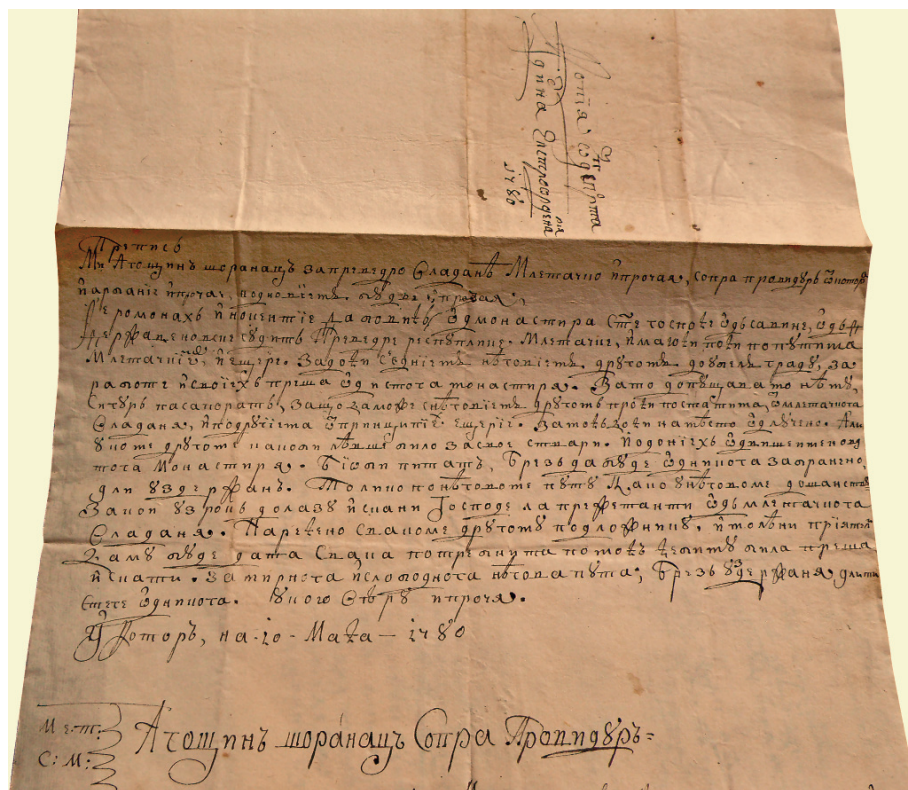
³⁶ АМС, *Фасцикла са повељама*.

³⁷ *Исто*.

³⁸ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, VI, Сремски Карловци 1926, бр. 10210, 123.

³⁹ АН РУМА, ф. 271/2, 29 (1).

⁴⁰ Ђ. Д. Миловић, *Глад у Боки и сусједним крајевима 1782. и њене политичке посљедице*, Историски записи 1–2 (1956) 133–134.

сл. 1.

Пасош (копија) јеромонаха Инокентија Дабовића за одлазак у Београд, 1780. година (Архив манастира Савина).

„Данас водрузисја⁴¹ крст на врху трула (куполе) цркве нове.“⁴² Дан након тога плаћено је 94 либара мештру Паулу „што кова, и направља керсте (крстове) и остала гвозђа“.⁴³ Октобра исте године плаћено је намештање звона на кампанилу.⁴⁴ Вероватно је у питању звоно изливено у Венецији двадесет година пре почетка зидања Велике цркве, 1757, када су Савинци

⁴¹ С. Петковић, *Речник црквенословенскога језика*, Сремски Карловци 1935, 33. *Водрузити* – подигнути, начинити.

⁴² АМС, *Либро от земаља монастирских* (1785/86), инв. бр. 39.

⁴³ АМС, *Либро от потрошковъ* (1777), 54.

⁴⁴ *Исто*, 57.

били онемогућени да подигну нови звоник.⁴⁵ Недуго затим, 18. новембра 1784, Савинци су исплатили главном градитељу Николи Форетићу сав дуг за посао урађен на цркви: „Данас учинисмо конат (рачун) с протом Николом, от свега првога што му није додато, и от последњег што је служило за труло и у кампанел од волта испод звона, и платисмо му све цекина 744.“⁴⁶

Дакле, крајем 1784. главни грађевински радови на новој цркви били су окончани, купола и крст на њој постављени, а главни мајстор исплаћен. Наредних година дорађивани су мањи захвати на здању и унутрашњи грађевински радови. Тако су 1785. набављене две ограде за кампанил, стакла за осам прозора на тамбуру куполе,⁴⁷ израђују се скалине⁴⁸ за цркву и пред црквом, набавља се камена крстионица и неколико плоча за гробове уз цркву.⁴⁹ Године 1786. плаћено је за велики и два мала прозора на кампанилу, као и за црквени налоњ.⁵⁰ Наредне године, 1787, плаћено је за гвожђе и даске за троја црквена врата, набављен је амвон („плоча од мермера на сред цркве“).⁵¹ Септембра месеца исте године „дође мештар Пашквали, с двојицом из Дубровника да начинија врата, и баладур⁵² и с њим се и погодисмо на дан по либара 23“.⁵³ Током 1788. набављено је доста дасака за унутрашње радове, а на Леванту плоче од мермера за тараце (тераса) црквене.⁵⁴ Како је већ поменуто, 1791. постављен је и олтар, чиме су и унутрашњи грађевински радови, окончани.

По завршетку грађевинских радова на Великој савинској цркви, требало је још разматрати конституисање иконостаса у храму, чиме би црква у потпуности била оспособљена за богослужење, а сви послови били би тада заокружени. Средстава за наставак радова на унутрашњем

⁴⁵ АМС, *Либро от потрошковъ монастырских* (1755), инв. бр. 41.

⁴⁶ АМС, *Либро от потрошковъ* (1777), 103. Након завршетка градње савинске цркве, о Форетићевој даљој делатности у Боки нема много података. Зна се поуздано да је двадесетак година касније, 13. октобра 1805, заједно са сином Салватором потписао уговор о допремању и обради корчуланског камена за градњу звоника Цркве светог Еустахија у Доброти (А. Томић, *Crkva sv. Eustahije u Dobroti*, ГПМК XXVII–XXVIII (1979–1980) 99).

⁴⁷ АМС, *Либро от потрошковъ* (1777), 88.

⁴⁸ S. Musić, *нав. дело*, 223. Скалин – степеник.

⁴⁹ АМС, *Либро от потрошковъ* (1777), 100.

⁵⁰ Исто, 88.

⁵¹ Исто, 88.

⁵² S. Musić, *нав. дело*, 130. Баладур – галерија у цркви.

⁵³ АМС, *Либро от потрошковъ* (1777), 105.

⁵⁴ Исто, 90.

уређењу цркве није било довољно. Монаси манастира неуморно су прикупљали лемозине у далеким крајевима. И сам архимандрит Данило Јоанорајовић, вредни и пожртвовани, завршио је живот у туђини, прикупљајући неопходне прилоге за наставак радова. Смрт га је затекла 23. новембра 1789. године, у Пули.⁵⁵ На место Данила Јоанорајовића дошао је архимандрит Инокентије Дабовић и током његовог управљања изведени су радови на иконостасу цркве (умире 12. јуна 1802).⁵⁶

Оскудна расположива средства и повелика дуговања појединаца братству манастира принудили су Савинце, почетком 1795, да потегну принудно наплаћивање неких дугова. Тако је, по наређењу провидура Херцег-Новог, заплењена имовина двојици дужника према манастирском братству (трговцу Марку Каспурићу из Херцег-Новог и Илији Матисоровићу из Пода) у вредности 166 цекина.⁵⁷ Прикупљене лемозине, наплате неких дуговања и „фит од бутига“ (кирија од издавања продавнице),⁵⁸ омогућили су изгледа, бар за прво време, наставак радова у унутрашњости Велике цркве.

Истовремено, манастир потресају и друге недаће. У јесен 1794. у манастирском братству дошло је до великог раскола, изазваног размирицама двојице монаха с архимандритом Инокентијем Дабовићем. Први документовани помен о томе је из 17. октобра 1794, када су калуђери Симеон Лучић и Никанор Богетић упутили жалбу ванредном провидуру у Котору. У њој обавештавају провидура да им старешина манастира, архимандрит Инокентије Дабовић, не дозвољава да се хране у манастиру, иако они на то имају право као његова сабраћа.⁵⁹ Архимандрит је против њих поднео и тужбу надлежним млетачким властима. Нешто касније, калуђер Симеон Лучић је изопштен из манастира Савина, како се наводи у документу од 31. децембра 1794, због непристојног понашања према свом старешини архимандриту Дабовићу.⁶⁰ Калуђера Никанора Богетића, такође одстрањеног из

⁵⁵ АМС, *Либро от сарандара цркве* (1742), инв. бр. 38, 92. Сахрањен је у Пули у недељу, по свршетку литургије и опела у Цркви Светог Николе, које је служио архимандрит Јосиф Кнежевић, парох те цркве.

⁵⁶ *Исто*, 92а.

⁵⁷ АН РУМА, f. 315, 19 (1), 20 (2), 21 (1), 22 (2), 23.

⁵⁸ АМС, *Либро от земаља*, 5. године 1796, 19. фебруара, братство манастира добило је фит за закуп својих бутига од Александра Горакуће у износу од 400 либара.

⁵⁹ АН РУМА, f. 308, 501 (1), 504 (2), 505.

⁶⁰ АН РУМА, f. 308, 1 (3), 2, 8, 10, 79.

манастира, ухапсиле су власти. Уз казну, која би требало да утиче на његово будуће понашање, касније је условно пуштен и враћен у манастир. Строго му је наложена најпонижнија покорност према архимандриту, уз претњу најстрожим санкцијама и поновним изопштењем из манастира. Богетић је, међутим, покушао да се успротиви одлуци провидура о покорности према свом архимандриту. Желео је да се његова подређеност ограничи само на епископа цетињског, што провидур није прихватио, те је Богетић био принуђен да испуни наложене услове.⁶¹ Цетињски епископ Петар I Петровић и сам је упутио званични документ о изрицању казне калуђерима. Нешто касније, 1. јануара 1795, провидур Соранца био је склон да се, поводом владициног доласка у Боку, помилује и поново прими у манастир и калуђер Симеон Лучић.⁶² На овакав предлог провидура, братство манастира подноси своју молбу да се такво наређење повуче. Сматрали су да би именовани калуђер поновним доласком у манастир пореметио мир, ред и дисциплину, и укаљао углед и достојанство манастира.⁶³

Цео тај вишемесечни спор коначно је разрешен указом Марка Цорција, ванредног провидура Котора, Албаније, Херцег-Новог и Будве, од 15. маја 1795. године. Овим декретом услишена је молба калуђера манастира Савина да монах Симеон Лучић не буде враћен у манастир, него разрешен и трајно одстрањен. Ради коначног повратка мира у манастир, али и како би се предупредили евентуални каснији сукоби и непослушања, провидур је званично прописао и нека правила којима ће,

⁶¹ „In questo istante S.E licenziò dall’arresto il Calogero Nicanor previa la più efficace correzione, quale certamente dovrà servirgli di fondamento nelle future di lui direzioni. L’anatema sarà ritrattato a piacere della parte offesa, e saranno pure esercitate le più umili offiziosità verso il proprio superiore, come di tutto ciò si è obbligato di adempiere, altrimenti un solo cenno o dal Pubb.o Rappresentante o dell’Archimandrita costerà a replicarne più pesanti castighi e risoluzioni decise di espulsione. Li percorse un po’ di ostinazione dal conto di costui, limitandosi ad esercitare soltanto quello che sarà per prescrivergli Mons. Arcivescovo. Il Provv. Estr. Ha respinto con calore una simile riserva e lo costrinse con la propria autorità che condizioni sue espresse. Bramava il proprio collega, ma non fù esaudito; nè uno sa del destino dell’altro. Di lui a qualche giorno sarà eseguito quanto e la mi significò rapporto il Simeon. Sarà pure scritto in uniformità al S. Ecc. Provv.: opportunamente per le necessaria prudente cautela al caso dell’inventario.

Cattaro 23 Dicembre 1794, Al Nso: S. Co Luigi Burovich, Castel Novo“ (AMC, *Неспређена грађа*).

⁶² АН РУМА, f. 315, 446 (4) до 450, 455.

⁶³ *Исто*, 455.

како наводи, „заштитити ово Свето место“. Овим указом калуђери манастира морају да буду потпуно покорни и подређени ауторитету високоцењеног архимандрита. Ни један монах не сме да напусти Млетачку републику, те да оде у страну државу без одобрења провидура, које он не може издати без благослова архимандрита. Калуђери не смеју да напуштају манастир, нити да ноће ван њега, без одобрења свога старешине. Монасима није дозвољено да се по сопственом нахођењу ослобађају својих манастирских дужности и обавеза, без претходне сагласности старешине манастира.⁶⁴

Тако је окончана ова прилично озбиљна криза у манастиру, која је обележила период завршетка радова на уређењу Велике цркве. Недуго потом, братство је уговорило (1795) осликавање темпла (иконостаса), чиме ће бити заокружени дводеценијски радови на уобличавању Велике савинске цркве (1777–1797).

Изградња Велике цркве манастира Савина била је плод вишедеценијске борбе православних Срба Боке, под млетачком влашћу, да учврсте своју улогу и статус, етнички и верски идентитет у околностима одсуства епископског поглаварства у Боки и Далмацији током 18. века. Због специфичности свог положаја, на размеђу великих империја, компликованог и немирног историјског времена, конфесионалних хетерогености и друштвено-политичких репресија, манастир Савина добија изразиту улогу инструмента у очувању идентитета српске православне заједнице у Боки 18. века. Изградња Велике цркве манастира Савина била је круна у остварењу предочених циљева.

---

⁶⁴ АМС, *Фасцикла са повељама*.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Архиви – Archives

- Архив Херцег-Новог [Arhiv Herceg-Novog]
– Политичко-управни млетачки архив 1689–1797 [Političko-upravni mletački arhiv 1689–1797]
- Архив манастира Савина [Arhiv manastira Savina]
– Либро от земаља монастирских [Libro ot zemalja monastirskia]
– Либро от потрошковь монастирских [Libro ot potroškov` monastirskih]
– Либро от сарандара цркве [Libro ot sarandara cerkve]
– Несређена грађа [Nesređena građa]
– Фасцикла са повељама [Fascikla sa poveljama]
- Архив Српске академије наука и уметности [Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti]
– Заоставитина Јована Томића, [Zaostavština Jovana Tomića]

Извори – Primary Sources

- Вујиновић В., *Биљешке и подаци за историју цркве и књижевност*, Шематизам православне епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1884 (1884) [Vujinović V., *Bilješke i podaci za istoriju crkve i književnost*, Šematizam pravoslavne eparhije Bokokotorske, Dubrovačke i Spičanske za godinu 1884 (1884)]
- Стојановић Љ., *Стари српски записи и натписи*, VI, Сремски Карловци 1926 [Stojanović Lj., *Stari srpski zapisi i natpisi*, VI, Sremski Karlovci 1926]

Литература – Secondary Works

- Lipovac-Radulović V., *Romanizmi u Crnoj Gori – jugoistočni dio Boke Kotorske*, Novi Sad 2004.
- Musić S., *Romanizmi u sever-zapadnoj Boki Kotorskoj*, Beograd 1972.
- Prijatelj K., *Barok u Dalmaciji*, Barok u Hrvatskoj, A. Horvat, R. Matejčić, K. Prijatelj, Zagreb 1982.
- Tomić A., *Crkva sv. Eustahije u Dobroti*, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru XXVII–XXVIII (1979–1980) 89–102.
- Дабовић Б., *Манастир Савина – нови подаци о градњи*, Бока 15–16 (1984) 437–448 [Dabović B., *Manastir Savina – novi podaci o gradnji*, Boka 15–16 (1984) 437–448]
- Ђордан Ј., *Старине*, Шематизам православне епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1888 (1888) [Ђордан Ј., *Starine*, Šematizam pravoslavne eparhije Bokokotorske, Dubrovačke i Spičanske za godinu 1888 (1888)]

- Ђордан Ј., *Старине*, Шематизам православне епархије Бокоаторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1892 (1892) [Ђордан Ј., *Starine*, Šematizam pravoslavne eparhije Bokokotorske, Dubrovačke i Spičanske za godinu 1892 (1892)]
- Јачов М., *Венеција и Срби у Далмацији у XVIII веку*, Београд 1984 [Јачов М., *Venesija i Srbi u Dalmaciji u XVIII veku*, Beograd 1984]
- Матић М., *Борба за Далматинско-бокељску епископију у XVIII веку*, Историјски часопис 65 (2016) 159–182 [Matić, M. *Borba za Dalmatinsko-bokeljsku episkopiju u XVIII veku*, Istorijski časopis 65 (2016) 159–182]
- Матић М., *Манастир Савина у XVIII веку* (докторска дисертација), Београд 2015 [Matić M., *Manastir Savina u XVIII veku* (doktorska disertacija), Beograd 2015]
- Матић М., *Нектарије Љубибратић*, Српски биографски речник 5 (Кв – Мао), Нови Сад (2011) 701 [Matić M., *Nektarije Ljubibratić*, Srpski biografski rečnik 5 (Kv – Mao), Novi Sad (2011) 701]
- Медаковић Д., *Манастир Савина – Велика црква, ризница, рукописи*, Београд 1978 [Medaković D., *Manastir Savina – Velika crkva, riznica, rukopisi*, Beograd 1978]
- Мијушковић С., *Учешиће Бокеља у руској флоти на Медитерану за време великог Руско-турског рата (1769–1774)*, Годишњак Поморског музеја у Котору Х (1962) 145–159 [Mijušković S., *Učešće Bokelja u ruskoj floti na Mediteranu za vreme velikog Rusko-turskog rata (1769–1774)*, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru X (1962) 145–159]
- Миковић Д., *Из савинских старина*, Гласник Српске православне патријаршије 17 (1927) 263–264; 18 (1927) 280–281 [Miković D., *Iz savinskih starina*, Glasnik Srpske pravoslavne patrijaršije 17 (1927) 263–264; 18 (1927) 280–281]
- Милаш Н., *Списи о историји православне цркве у далматинско-историјском владичанству од XV–XIX века*, Задар 1899 [Milaš N., *Spisi o istoriji pravoslavne crkve u dalmatinsko-istorijskom vladičanstvu od XV–XIX veka*, Zadar 1899]
- Миловић Ђ. Д., *Глад у Боки и сусједним крајевима 1782. и њене политичке посљедице*, Историјски записи 1–2 (1956) 133–142 [Milović Đ. D., *Glad u Boki i susjednim krajevima 1782. i njene političke posljedice*, Istoriski zapisi 1–2 (1956) 133–142].
- Петковић С., *Речник црквенословенскога језика*, Сремски Карловци 1935 [Petković S., *Rečnik crkvenoslovenskoga jezika*, Sremski Karlovci 1935]
- Петрановић Г., *Списи о православној цркви у Далмацији за времена Млетачке републике*, Србско-далматинскиј магазин за годину 1868 (1868) [Petranović G., *Spisi o pravoslavnoj crkvi u Dalmaciji za vremena Mletačke republike*, Srbsko-dalmatinskij magazin` za godinu 1868 (1868)]
- Речник српскога језика*, ур. М. Николић, Нови Сад 2011 [Rečnik srpskoga jezika, ур. М. Nikolić, Novi Sad 2011.]
- Станојевић Г., *Далматинске крајине у XVIII веку*, Београд–Загреб 1987 [Stanojević G., *Dalmatinske krajine u XVIII veku*, Beograd–Zagreb 1987]
- Станојевић Г., *Нешто о Србима у Далмацији у другој половини XVIII века*, Историјски гласник 1 (1955) 87–110 [Stanojević G., *Nešto o Srbima u Dalmaciji u drugoj polovini XVIII veka*, Istoriski glasnik 1 (1955) 87–110]

- Црногорчевић М., *Манастир Савина у Боци Которској*, Београд 1901 [Crnogorčević M., *Manastir Savina u Boci Kotorској*, Београд 1901].
- Црногорчевић М., *Написи и записи манастира Савине*, Шематизам православне епархије Бококотурске, Дубровачке и Спичанске за годину 1895 (1895) [Crnogorčević M., *Naписи i zapisi manastira Savine*, Šematizam pravoslavne eparхије Bokokotorske, Dubrovačke i Spičanske за godinu 1895 (1895)]
- Шеровић П., *Неколико података о поморству Херцеговске општине XVIII и XIX в.*, Годишњак Поморског музеја у Котору II (1953) 49–71 [Šerović P., *Nekoliko podataka o pomorstvu Hercegovnske opštine XVIII i XIX v.*, Godišnjak Pomorskog muzeја u Kotoru II (1953) 49–71]

Marina Matić

**CIRCUMSTANCES IN WHICH THE SAVINA MONASTERY
BIG CHURCH WAS CONSTRUCTED IN THE BAY OF KOTOR
IN THE 18TH CENTURY**

Summary

The text deals with the archive material depicting the construction process of the Savina Monastery Big Church (1777–1797). The original materials were synthesized from the Monastery books, regularly kept from mid-XVIII century, mostly from the *Book of Expenses from 1777*. Making use of favorable social and political circumstances, more reluctant involvement of Russia in the Balkans, the 1768–1774 Russo-Turkish war, big migrations of the population from Dalmatia and the Bay of Kotor in the 1770s, the general economic crisis of the Republic, resulting in certain easiness and tolerance towards Orthodox Christians, the Savina fraternity finally managed to receive approval from the Venetian authorities for the construction of the Big Church (1776). Following the construction of the Big Church, according to given data, we also assembled a picture about the life in the Monastery, circumstances, problems, activities and efforts of the Savina fraternity, as well as numerous accompanying events, which marked the two-decade erection of the Savina Monastery Big Church, the zion of the Orthodox people in the XVIII century Bay of Kotor, in the absence of the Diocese of Dalmatia, and the Bay of Kotor under foreign Venetian rule.

Keywords: Savina Monastery, Big Church, *Book of Expenses from 1777*, Bay of Kotor, Venetian rule, 18th century.

Чланак примљен: 02. 07. 2017.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 29. 05. 2017.